

40
ПЗ4

Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко,
Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович,
О. В. Халіман

ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ДИСКУРСИВНА ПРАКТИКА

КОЛЕКТИВНА
м♂н♀графія

Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди

Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко,
Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман

**ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ,
ДИСКУРСИВНА ПРАКТИКА**

колективна монографія

Харків; Дрогобич

2014

КОЛО

ББК 81+60.54(4Укр)
УДК 81:316.346.2(477)

К 71

Космеда Т. А. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: [колект. моногр.] / *Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман*; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. — Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. — 472 с.

ISBN 978-617-642-161-0

У цій колективній монографії вперше узагальнено напрацювання, здійснені українськими мовознавцями в царині гендерної лінгвістики, починаючи від І. Франка. Виокремлено й схарактеризовано архетипні гендерні стереотипи, норми й ролі, що характерні для української національної традиції, ментальності, українського національного характеру й зафіксовані у звичаїх, обрядах і фольклорних текстах, насамперед паремійних. Акцентовано увагу на мовній фіксації змін, що репрезентують трансформацію патріархальних гендерних норм, ролей і стереотипів, найпошлідовніше представлених у сучасній українській публіцистиці, що виражається насамперед на словотвірному, лексико-семантичному, морфологічному (категорія роду) і синтаксичному рівнях, а також фразеологічному проміжному рівні мовної системи. Йдеться про специфіку гендерних комунікативних стратегій і тактик, а також особливостей відтворення універсальних гендерних категорій і гендерних категорій специфічно національних у дискурсивній практиці українців і українок. Досліджено вербалізацію гендеру в різних типах дискурсів І. Франка (науковий і публіцистичний тексти, живе повсякденне мовлення, листування, художні тексти різних жанрів) та П. Загребельного (живе мовлення, інтерв'ю, художні тексти) як елітарних українських мовних особистостей. Аспектуально окреслено перспективу української лінгвогендерології, вказано на деякі типові помилки гендерних досліджень і їхні ключові теоретичні засади.

Монографія може викликати зацікавлення в науковців, викладачів вишів, аспірантів і студентів, а також у всіх тих, хто цікавиться проблемами специфіки відтворення гендеру в мові та мовленні.

ББК 81+60.54(4Укр)
УДК 81:316.346.2(477)

*Рекомендовано до друку вченою радою Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди
(протокол №3 від 30 травня 2014 року)*

Рецензенти:

професор, д-р філол. наук, професор кафедри слов'янської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка **Васильєва Л. П.**

професор, д-р філол. наук, професор кафедри української мови Харківського
національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди **Лисиченко Л. А.**

На обкладинці давньоукраїнські Боги — **ЛАД** і **ЛАДА** як символи мужності й жіночності, родинної злагоди, вірності та благополуччя, а також **ДРЕВО ЖИТТЯ** — символ єдності жіночого й чоловічого начал, продовження роду; на корінці **БЕРЕГІНЯ** — богиня добра й захисту від усіякого зла, культ якої започаткували праукраїнці в первісні часи свого існування.

Текст друкується в авторській редакції.

ISBN 978-617-642-161-0

© Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова,
Л. М. Саліонович, О. В. Халіман, 2014

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА (Т. А. Космеда).....	9
РОЗДІЛ I. ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ. ОКРЕСЛЕННЯ ЇЇ ПОСТУПУ: ВИТОКИ, СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК (Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович).....	22
1.1. Витоки гендерної лінгвістики в Україні: відображення категорії гендеру в лінгвофілософській концепції І. Франка (Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович).....	23
1.1.1. Трагування поняття <i>гендерна норма</i> (<i>поведінка</i>) крізь призму лінгвогендерології в науково-критичному дискурсі І. Франка.....	24
1.1.2. Стиль письма, якість мовлення <i>чоловіків /жінок</i> в інтерпретації І. Франка.....	32
1.2. Розбудова гендерної лінгвістики: вчення Л. Булаховського (Т. А. Космеда).....	41
1.3. Питання гендерної лінгвістики в системі поглядів Ю. Шевельова: аналіз статті “Über die Besonderheiten der Sprache der Frauen” (“Про особливості мови жінок”) (Т. А. Космеда).....	48
1.4. Сучасний стан розробки гендерної проблематики в Україні (Т. А. Космеда).....	59
1.4.1. Аспектуальний огляд актуальних лінгвогендерологічних розвідок вітчизняної науки.....	59
1.4.2. Гендер у лінгвофілософській концепції О. Забужко. “Риторичний” портрет української жінки-письменниці О. Забужко в концепції О. Синчак.....	93
РОЗДІЛ II. ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ РОДУ, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА, ФРАЗЕОЛОГІЧНА Й СЛОВОТВІРНА СИСТЕМИ В АСПЕКТІ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ПРАКТИКА (Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман).....	108

2.1. Архетипна опозиція “чоловік — жінка” як концептуальна база досліджень у лінії воєндоерології з огляду на українську ментальність (Т. А. Космеда).....	109
2.2. Гендерна інтерпретація категорії роду (О. В. Халіман).....	119
2.3. Зміст лексеми <i>баба</i> : традиція й сучасність (О. В. Халіман).....	128
2.4. Гендерно забарвлені синтаксичні фразеологізми “хтось (ім. чол. роду) у спідниці” “хтось (ім. жін. роду) у штанах” (О. В. Халіман).....	138
2.5. Рефлексія мовної свідомості Івана Франка на реалізацію категорій гендеру в “Галицько-руських народних приповідках” (Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович).....	146
2.6. Фемінізація сучасної української мови: актуалізація лексико-словотвірного класу слів — назв осіб жіночої статі. Дещо про практику їхнього лексикографування (Т. А. Космеда).....	161
РОЗДІЛ III. ГЕНДЕРНО МАРКОВАНІ КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ У ВЕРБАЛЬНІЙ І НЕВЕРБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (Т. Ф. Остова).....	
3.1. Фрагментарний опис основних теоретичних постулатів <i>гендерної комунікативної грамотності</i>	174
3.2. Деякі особливості вербалізації <i>жіночих</i> комунікативних стратегій і тактик.....	180
3.3. Деякі особливості вербалізації <i>чоловічих</i> комунікативних стратегій і тактик.....	189
3.4. Гендерні комунікативні стратегії <i>кокетування, загравання, флірту, компліменту.</i> Гумор у чоловічій і жіночій комунікації.....	196
3.5. Омовлення особливостей <i>маскулінної</i> і <i>фемінної</i> невербальної комунікації.....	207
3.6. Комунікативний кодекс гендерної поведінки українців у пареміях: окреслення концептуальних засад лексикографічного видання.....	221

РОЗДІЛ IV. ЛІНГВОКРЕАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. ФРАНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО ГЕНДЕРНОЇ СВІДОМОСТІ: ПРОЕКЦІЯ НА РІЗНІ ТИПИ ДИСКУРСУ (<i>Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович</i>).....	227
4.1. Відтворення гендерної концепції І. Франка в щоденній практиці його спілкування, листах письменника (<i>Т. А. Космеда, Л. М. Саліонович</i>).....	227
4.2. Художній дискурс Івана Франка як об'єкт гендерної лінгвістики (<i>Л. М. Саліонович</i>).....	243
4.2.1. Мовні засоби вираження <i>гендерних стереотипів / гендерних ролей</i> у прозових творах І. Франка.....	245
4.2.2. Мовні засоби вираження <i>гендерних стереотипів жінки</i> в ліриці І. Франка — віршах-присвятах.....	261
4.2.3. Мовні засоби вираження <i>гендерних стереотипів /гендерних ролей</i> у драматургії І. Франка.....	268
4.3. Паралінгвальні засоби вираження <i>гендерних стереотипів / гендерних ролей,</i> омовлені І. Франком (<i>Л. М. Саліонович</i>).....	276
РОЗДІЛ V. ЛІНГВОКРЕАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО: КОНЦЕПТ <i>ЖІНКА</i> В ДИСКУРСИВНІЙ ПРАКТИЦІ ПИСЬМЕННИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО ГЕНДЕРНОЇ СВІДОМОСТІ (<i>Н. А. Карпенко</i>).....	287
5.1. Вербалізація концепту <i>жінка</i> в щоденній мовленнєвій практиці П. Загребельного, його “живому” мовленні.....	288
5.1.1. Складова структури концепту <i>жінка</i> , відображена в мовній свідомості П. Загребельного: смісли, мотивовані соціальними, культурними, національними й гендерними стереотипами суспільства....	289
5.1.2. Складова структури концепту <i>жінка</i> : смісли, зумовлені досвідом особистих стосунків П. Загребельного з реальними жінками.....	305
5.2. Вербалізація концепту <i>жінка</i> в художньому мовленні П. Загребельного.....	313

5.2.1. Мовні репрезентанти концепту <i>жінка</i> в романі “Свпраксія”	314
5.2.2. Мовні репрезентанти концепту <i>жінка</i> в романі “Роксолана”	332
5.2.3. Мовні репрезентанти концепту <i>жінка</i> в романі “Юлія, або запрошення до самовбивства”	358
ПІСЛЯМОВА (Т. А. Космеда).....	383
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	391
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	435
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	459
Анотація англійською мовою.....	469
Анотація російською мовою.....	470